

lik ayrımının hangi ilkelere göre yapılacağı, estetik değerın sadece kişisel zevk esas alınarak belirlenmesinin yarattığı sorunlar, üzerinde durulan konulardır.

Dördüncü bölüm, Prof. Dr. İsmet Emre'nin çalışmasının en kapsamlı bölümünü oluşturmaktadır. Yazar, bu bölümde edebiyat biliminin hali hazırdaki ve muhtemel çalışma alanlarını açıklamaktadır. Muhtemel çalışma alanları içinde kendisinin teklif ettiği konu başlıkları da yer almaktadır. Ona göre edebiyat biliminin başlıca çalışma alanları şunlardır: Edebiyat teorisi, edebî eserler tarihi, edebî eleştiri, edebiyat felsefesi, edebiyat sosyolojisi, edebiyat psikolojisi, edebiyat eğitimi, karşılaştırmalı edebiyat, edebiyat ve dilbilimi, edebiyat ve göstergebilimi. Edebiyat biliminin muhtelif çalışma alanları ile ilgili olarak ise şu konular yer almaktadır: Edebiyat ve sinema, edebiyat ve televizyon, edebiyat ve bilgisayar, edebiyat ve gazete, edebiyat ve radyo, edebiyat ve din, edebiyat ve hukuk, edebiyat ve etik, edebiyat ve iktisat, edebiyat ve siyaset, edebiyat ve gelecek (ütopya), edebiyat ve kültür. Görüldüğü üzere, edebiyat biliminin çalışma alanına, aslında, insanla ilgili edebî esere giren birçok husus dâhil edilebilmektedir.

Eserin sonuna yerleştirilen "Ekler" bölümü, yazarın konu ile ilgili muhtelif makalelerinden oluşmaktadır. Burada özellikle iki ma-

kalenin önemine değinmek gerekmektedir. Birincisi, "Yeni Türk Edebiyatındaki Bazı Kavramları Nesnelleştirme Denemesi" başlığını taşımaktadır. Bütün bilimsel disiplinlerin kendine ait terimleri bulunmaktadır. Edebiyat bilimi terimlerinin nesnellığı ise birçok boşluğu barındırmaktadır. Prof. Dr. Emre'nin, bu boşluğu doldurmak için öne sürdüğü fikirlerin tartışılması alana önemli katkı sağlayacaktır. İkinci önemli çalışma, "Yeni Türk Edebiyatının Psikoloji Kaynakları" başlığını taşımaktadır. Edebiyat biliminin dallarından biri olan "Edebiyat Psikolojisi" ile ilgili Prof. Dr. Emre'nin müstakil çalışması bulunmaktadır. Bunun yanı sıra makalesiyle edebiyat-psikoloji ilişkisine katkı sağlanmaktadır. Bununla birlikte "Ekler" bölümünde edebiyat biliminin gelişimine katkı niteliğindeki diğer önemli çalışmalar, "Bir Metin Kurucu Olarak Yazar-Öznenin Yaratma Süreçleri, Edebiyat ve Edebiyat Dışı, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin Sorunları" adı altında toplanmıştır.

Edebiyat Bilimi ismini taşıyan Prof. Dr. İsmet Emre'nin bu önemli çalışması "Teoriler-Yöntemler-Uygulamalar" alt başlığı ile sunulmuştur. Edebiyat bilimi ile ilgilenen okuyucuyu alanın gelişimi açısından sevindiren şey ise bu eserin birinci cilt olmasıdır. Devamı merakla beklenmektedir.

Mehmet Yılmaz*

Sessiz Yaşadım**

Gölgeler'deki kıt'alarından birinde¹ şöyle diyor Mehmed Âkif;

*Toprakta gezen gölgeme toprak çekilince
Günler şu heyulayı da er geç silecektir*

*Rahmetle anılmaktadır amma ebediyet
Sessiz yaşadım, kim beni nereden bilecektir?*

Ancak gerek sessiz sedasız kaldırılmak istenen cenazesinin üniversite öğrencileri ta-

* Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Dili Bölümü.

** İsmail Kara - Fulya İbanoğlu, *Sessiz Yaşadım, Matbuatta Mehmed Âkif 1936-1940*, Zeytinburnu Belediyesi Yayını, İstanbul, 2011, 797 s.

¹ Mehmed Âkif Ersoy, "Resmim İçin", *Gölgeler (Safahat, 7. Kitap)*, (hzl. Fazıl Gökçek), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007, s. 82.

rafından ona yakışır bir şekilde defnedilmesi gerekse *Safahat*'ın yaptığı baskılar ve adına düzenlenen birçok sempozyum, toplantı vs. Mehmed Âkif'in "*Sessiz yaşadım, kim beni nereden bilecektir?*" mısraının tam tersi bir durumu ortaya koymaktadır. Devrinde değeri bilinmemeye, çoğu büyük sanatçının kaçınılmaz kaderi gibi gözükmektedir: Tanrınar, Balzac, Dostoyevski, Oğuz Atay bunlardan sadece birkaçı. Tabii Âkif'in devrinde ilgi görmemesinde, bir nevi sürgün hayatı yaşamaya mecbur edilmişinde, devrin şartları kadar, kendisinin de ifade ettiği gibi mizaç olarak "*sessiz yaşama*"dan zevk almasının da etkisi büyüktür. Âkif, sanatçıların çoğunda gördüğümüz 'narsistlik'ten uzak, sadece yaptığı işle meşgul ve memnun bir şahsiyet âbidesi ki, Orhan Okay, hazırladığı bir kitap için *Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*² başlığını kullanıyor.

Tekrar hatırlatalım ki, Mehmed Âkif hakkında "*Sessiz yaşadım, kim beni nereden bilecektir?*" mısraını paradoksal bir şekilde haksız çıkaracak birçok kitap neşredildi, makale yazıldı. Ben bunlardan biri üzerinde duracağım: *Sessiz Yaşadım Matbuatta Mehmed Âkif 1936-1940*. Kitap, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi, İslâmcıların Siyasî Görüşleri, Hanya/Girit Mevlevihanesi, Bir Felsefe Dili Kurmak, Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi, Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri, Namık Kemal Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri* gibi ciddi ve derinlikli çalışmaların sahibi İsmail Kara ve öğrencisi Fulya İbanoğlu tarafından hazırlanmış. İstanbul kütüphanelerdeki (Taksim Atatürk Kitaplığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve İSAM) söz konusu yıllara ait gazete ve dergi koleksiyonlarının mevcut sayılarının yanı sıra Eşref Edip'in *Mehmed Âkif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları ve Zeyli* ile Hasan Basri Çantay'ın *Âkifnâme* kitaplarındaki bazı yazılardan da faydalanılmış. Nurettin Topçu'nun bir devre damgasını

vuran *Hareket* dergisini çıkaran ekipten olan Kara, bu çalışmasını "*Âkif'in isyan ahlâkının takipçisi*" olarak gördüğü hocası Nurettin Topçu'ya ithaf etmiş.

Kitap, Mehmed Âkif'in Mısır'dan Türkiye'ye geldiği 1936'dan 1940'a kadar hakkında gazete ve dergilerde çıkmış yazılardan oluşmaktadır. Başta İsmail Kara'nın Âkif'in Türkiye'ye dönüşünde ve vefatında, vefatından sonraki yıllarda "*İstiklâl Marşı*" şairine resmî ve entelektüel kesimin ilgisizliğini, tutarsız tavrını eleştiren bir sunuş yazısı bulunmaktadır. Fulya İbanoğlu'nca kaleme alınan "*Giriş*"te ise Âkif hakkında yazılan yazılar ve mahiyetleri değerlendirilmiştir. Buna göre 19 Haziran 1936'da Âkif Mısır'dan döner, ancak bir süre hakkında hiç yazı çıkmaz. Millî şair unutulmuş gibidir. Sadece *Cumhuriyet* gazetesi küçük bir haberle duyurur. Şairin vefat tarihi 27 Aralık 1936'ya kadar geçen sürede sadece birkaç yazı ve bir iki röportaja rastlanır. Ancak bir taraftan çok aşikâr olmasa da Âkif'in dönüşünden rahatsız olanlar, onun görüşleri ve sanat anlayışı ile yeni devletin prensipleri arasındaki 'uzaklık'a dikkati çekmek isteyenler, milliyetçilik anlayışını sorgulayanlar vardır. Tabii onu savunanlar da çıkacaktır. Vefatının hemen akabinde ve bilhassa ilk senesinde Âkif ve fikir dünyası artık önde gelen yazarların ve kimi zaman taşradaki halkevi mecmualarının tartışma konusu hâline gelir. Söz konusu yazılarda, en çok Âkif'in Mısır'a niçin gittiği, neden bunca yıl aradan sonra döndüğü üzerinde durulur ve Türk modernleşmesinin temel problemleri Âkif ve "*İstiklâl Marşı*" üzerinden irdelenir. Dolayısıyla şair gibi düşünenler onun yanında yer alır, karşı çıkanlar ise diğer cepheyi oluşturur.

Şairin vefatından (27 Aralık 1936) duyulan üzüntüyü dile getiren yazılardan sonra Türkiye'nin önde gelen edebiyatçıları, fikir adamları tarafından millî şairin fikir yapısını, "*İstiklâl Marşı*"nın muhtevasını eleştiren

² M. Orhan Okay, *Mehmed Âkif: Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, 143 s.

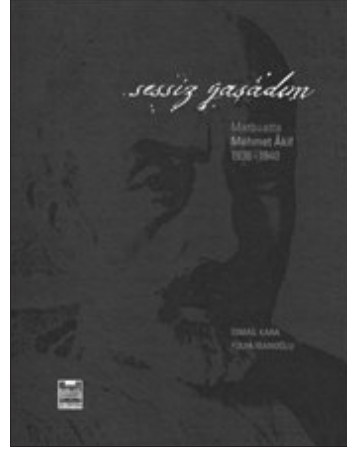
birçok polemik yazısı kaleme alınır. Peyami Safa, Yusuf Ziya Ortaç, Ercüment Ekrem Talu, Faruk Nafiz Çamlıbel, Niyazi Acun, Mümtaz Turhan Tan, Burhan Cahid Morkaya, Refik Ahmet Sevensil, Ömer Rıza Doğrul, Sadri Ertem, Halid Fahri Ozansoy, Munis Faik Ozansoy, Hasan Âli Yücel, İbrahim Alaattin Gövsa, Falih Rıfki Atay, Hüseyin Cahid Yalçın, Nurullah Ataç, Şükufe Nihal, Reşat Nuri Günekin, Âkif hakkında yazı yazarların önde gelen isimlerinden. Elbette bu liste hayli uzun. Kitapta söz konusu şahıslara ait yazılar, Mehmed Âkif'e bakışın yıllar içerisinde nasıl değiştiğini göstermek için kronolojik sırayla verilmiş.

Şimdi Âkif'in yurda dönüşünden itibaren "İstiklâl Marşı", millî şairin fikrî yapısı ve sanat anlayışı hakkında neler söylendiğine bakalım:

Haber Akşam Postası ve *Son Posta* gazetelerinin muhabirleri, Mısır dönüşü Âkif'le Teşvikiye Sağlık Yurdu'nda röportaj yaparlar. Âkif, onlara Mısır'daki münevver tabakanın Türkiye'nin kapitülasyonlardan kurtuluşunu, inkılabları yakından takip ettiklerini söyler. Her hâliyle memleketine kavuşmanın mutluluğu içerisinde.

Halid Fahri Ozansoy Âkif'in ölümü üzerine; "*Mehmed Âkif şüphesiz dünkü edebiyatımızın pek meşhur bir çehresidir. Bugünkü ve yarınki diyemiyorum. Çünkü Âkif'in gelecek nesillere bizim neslimize verdiği heyecanı vereceğinden bir tereddüdüm var.*" (*Servet-i Fünun-Uyanış*, y. 46, 31 İkkânun 1936) diyor.

Âkif'in şairliğini ve şiirini takdir eder gibi gözüküp "hakikaten lirik vasfına kuvvetle lâayıktır" diyor. Hatta bütün beyne'l-ümmet bir şair diyor. Ancak yazısının sonlarına doğru, Âkif'in şiirinin "hâlis şiir"den uzak olduğunu söylüyor. Buradaki "lirik" tanımlaması üzerine durmamız gerekiyor. Bazılarına göre Âkif, şair değil nâzım. Ancak Fazıl Gökçek'in hazırladığı *Mehmed Âkif'in Şiir Dünyası*³ başlıklı çalışma Âkif'in istediğinde

en lirik şiirleri kaleme alacak kudrette bir sanatçı olduğunu göstermeye kâfi.

Munis Faik Ozansoy, Âkif hakkında en sağduyulu düşünen isimlerden biri. Türklük ve Müslümanlığın Mehmed Âkif için ayrılmaz bir bütün olduğunu ifade ettikten sonra, onun Mısır'a gidişini şöyle yorumlar:

"Ve son senelerde inkılâbın ileri hareketlerine ayak uyduramayan içtimâî kanaatleri, onu hiçbir zaman geri bir cereyana hizmet etmeye de saik olmamıştır. Çünkü hiçbir hasis emel onun kalbinde yer bulamazdı. Ve nitekim, yarım asır bağlandığı şeylerin inkılâbın hızına dayanamayarak yıkılıştını da yine öyle sessiz ve hareketsiz seyretmişti. Geniş asfalt yollar ve beton binalar karşısında, İstanbul'un dar ve içgıcak sokaklar ile geniş saçaklı ve kafesli ahşap evlerini, içli bir tahassüsle hatırlayan bir eski İstanbul âşığı gibi o da kalbinin gizli bir köşesinde böyle bir hayat taşımıştı; o kadar. Ve yegâne kusuru, belki bu hasreti büsbütün gizleyemeyen samimiyeti idi." (*Marmara, Kânunisani* 1937).

Âkif'in gerçek bir şair olduğunu söyledikten sonra şiirinin sevgilinin kaşı ile gözü arasından ayıramayanlarca anlayamayacağını vurgular ve; "(...) *Koca bir Safahat'ı bir tarafa bırakınız, hatta yalnız Feryad-ı Ruh'u, Çanak-kale Şehitlerine'yi, İstiklâl Marşı'nı yazan bir şair, her yerde ve her devirde büyük sayılır.*" der.

³ Fazıl Gökçek, *Mehmed Âkif'in Şiir Dünyası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, 360 s.

Âkif'in Mısır'a gidişini samimiyetiyle açıklayan bir diğer isim Hüseyin Cahid Yalçın'dır. Asıl kalsaydı, yeni cereyana katılıyormuş gibi yapsaydı o zaman kaybederdik, der ve modern toplumlarda kanun, adalet ve karışımzdakinin hakkına saygılı olmanın önemine işaret eder.

Hasan Âli Yücel ise, yeri geldikçe onun şiirini, sanat anlayışını takdir etmekle birlikte Mısır'a gidişini inkılâpların hızı karşısında geri kalmasına bağlar ve; *"Bir muharebe de sıkı bir yürüyüş zarureti hasil olduğu zaman, bacaklarında kudret olmuyanlar, döküntüler arasında kalırlar."* tespitiinde bulunur.

Bundan başka güya Mısır'a gitmekle vatanına ihanet eden şair, ölümünden önce tekrar ülkesine dönmekle borcunu ödemiş ve kendini affettirmiş olmaktadır. (*Haber Akşam Postası*, 4 Kânunisanı 1937).

Falih Rıfki Atay da Âkif'in Mısır'a gidişini "layisizme, tefekkür ve vicdan hürriyetinin aleyhinde olması"yla açıklar. Ancak, *"Bizim fikirlerimize düşmanlığı, onu, asla vatana aykırı bir politika içine sürüklememiştir."* (Yedigün, 20 İkincikânun 1937) diyerek bu konuda hakkını teslim eder. Ancak "İstiklâl Marşı"ndaki *"Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar"* mısraında Âkif'i Hristiyan Garp'a karşı öfkeli bir Müslüman olarak görür ve şöyle ilave eder:

"Âkif, Çanakkale'sinde, marş güftesinde samimi idi. Onun fedakâr bir Müslüman vatanperveri olduğuna şüphe edilemez. Fakat biz ne Çanakkale'ye ne de Anadolu ihtilâline onun gözü ile bakamayız. Bizim iki mücadelemizin ruhunda da garp emperyalizminden olduğu kadar şarklıktan kurtulmak ihtirası vardır."

Âkif'in şairliği hakkında en olumsuz düşünceleri zikreden isimlerden biri Nurullah Ataç'tır. Engin bir okuma kültürüne sahip, Cumhuriyet devri edebî eleştirisinin tek otoritesi olarak bilinen Ataç'ın izlenimci ve sanat-kârane tenkide örnek olacak deneme tarzı yazılarında sık sık fikirlerini değiştirdiği, bugün över gibi gözüktüğünü yarın yerdığı veya tam tersi bir durumu savunduğu malumdur. Âkif hakkında yazdığı yazı da onun düşünce ya-

pısının ve tenkit anlayışının en somut göstergesi: Şiir zevkinin Âkif'inkine ters düştüğü zamanlarda onun şiirlerini hiç sevmediğini ancak zamanla şiirde 'hakikat' ve şairde de 'insanlık' arar bir hâle gelince ve şiir anlayışı da buna göre toplumsal şiirin lehine doğru evriline Mehmed Âkif'i tekrar okumaya başladığını söyler. Ancak bu sefer de aradığını bulamaz. Âkif asla bir Dante, Milton, Taine gibi bir şair ve mütefekkir olamaz. O "din şairi, din filozofu değil, mahalle kahvesi hatibi"dir. Avrupa'nın edebiyatı ve felsefesinden habersizdir. Âkif'in kitaplarının bir çırpıda bitirilivermesinin tek sebebi "basitliği"ndendir. Bu yazıya cevap Orhan Rahmi Gökçe'den gelir. Gökçe, bu yazının, Ataç'ın tenkit otoritesi hesabına feci bir skandal olduğunu ifade ettikten sonra, "Bu yazı, Nurullah Ataç'ta sık sık kendisini gösteren bir 'inkâr' illetinin hatta her şeye rağmen gözü kapalı koşan bir 'redd ü inkâr' illetinin en buhranlı dakikalarında doğmuştur." (*Anadolu*, 3 Şubat 1937).

Ataç, kendisini eleştirenlere *Akşam* gazetesinde cevap verir. Bu yazısında daha da radikal davranarak istiklâlini, bağımsızlığını kazanmış bir toplum için Âkif'in "İstiklâl Marşı"nın "millî marşımız" olamayacağını iddia eder. Bir ilâhiye, bu tazarruya benzeyen bu marşın yerine Cumhuriyet Türkiyesi'ni temsil eden yeni bir marşın yazılması lâzımdır. İçinde "minare, hilâl, müezzinin zikredildiği bir marşın" nasıl olup da millî marşımız kabul edildiği üzerinde düşünülmelidir.

Bir ara "İstiklâl Marşı"nın millî olmadığı, Türk'ün inkılâp gücünü hissettiremeyeceği, tez elden değiştirilmesinin icap edeceği görüşü epey bir taraftar bulur fakat bir süre sonra bundan vazgeçilir. Münir Müeyyet Berkman Âkif'in Mısır'a gittiği on yıldan bu yana çok şeyin değiştiğini söylerken yeni şartlarda Âkif'in ve şiirinin kabul göremeyeceğini söyler:

"Herhangi birinin bütünlük namına alkışlanmasını, sevilmesini, hürmet edilmesini isterken onun hakikaten o bütünlük namına bir hizmet yapmış olması, inkılâpçı vicdanlarda yer tutmuş bulunması lâzımdır."

*Yoksa bir Çanakkale destanı ve değeri inkılâp-
çılık değerinden uzak olan ve maalesef hâlâ du-
daklarımız arasında çırpınan millî marş gibi bazı
şiiirlerle hiçbir kimseyi edebiyatın millî bir kah-
ramanı gibi göstermek salahiyetini haiz değiliz...*

(...)

*Memleket baştan aşağı değişti. Yer yer öten
fabrika düdüklere millî kalkınmanın canlı işaret-
leridir. Bir sınırdan öbür sınıra kadar uzanan Ka-
radeniz'i Akdeniz'e bağlayan şimendifer hatları irer
ve tükenir mevzulardan midir bir şair için! Niçin
onun sesini, memleketinden uzak yaşadığı yerler-
de duymadık. Duyamadık. Bütün istenilenler İs-
lâmî edebiyatı kuvvetli bir teknik ile ifade etmesi
için midir?..” (Açıksöz, Temmuz 1936).*

Şairle röportaj yapan *Yedigün* dergisinin muhabiri Feridun Kandemir ise “İstiklâl Marşı”nın millî his, millî heyecan ve millî şiir yaratan büyük şairin dönüşünden mutludur. Vehbi Cem Aşkun Mehmed Akif’in yurda döndüğü günlerde onun ulusçuluk fikrine içten inandığını belirttiğinden sonra “İstiklâl Marşı kadar bilmem hangi ulusun marşı kuvvetlidir?” diyerek ondan yeni şiirler beklediğini ifade eder (*Taşan*, S. 3-27, 1 Ağustos 1936). Devrimin bizde ulusal heyecanların doğmasını sağladığını belirten Dilaver Can, Âkif’i anarken onun yanında “erkinlik” sembolümüz hilâli anmak da icap eder, der. Çünkü Âkif, bayrağını seven bir şairdir. Bu sevgisini büyük eserinin başındaki “Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!” mısraı ile anlatmış, “Hakkıdır Hakk’a tapan milletimin istiklâl” sözü ile de, Dilaver Can’ın ifadesiyle “özgenliğe ne kadar açık olduğunu” ifade etmiştir. (*Dıranaz*, S. 13, Kanunisanı 1937, s. 75).

Âkif hakkındaki en ilgi çekici yazılardan biri Kemal Vecih’e ait. Burdur Halkevi dergisi *Ülker* (S. 3, Mart 1937)’de yayımlanan “Mehmed Âkif ve İstiklâl Marşı, Millî Marş Nasıl Yazılır?” başlıklı yazıda öne çıkan fikirleri sıralayalım:

İstiklâl Marşı, tuhaf ve garip bir tesadüfle Millî Marş olarak kabul edilmemiş olsaydı Âkif’i kim bilecekti?

Milliyet ve vatan duygularını gerçekten terennüm eden millî bir marş hiçbir Türk şairi tarafından yazılmamıştır. Büyük Hâmid, “Hürriyet Kasidesi” şairi Nâmık Kemal ve Yahya Kemal’in niçin millî bir marş yazmadıkları hayret edilecek bir durumdur. Ancak asıl millî marşı yazacak olan, sağ olsaydı Fikret olacaktı. Hürriyet abidesi için yazdığı mısralar buna örnektir.

Büyük Kemal devrimine bir tek gönül gibi çarpan, Bethofen’in “Dokuzuncu Senfoni”si gibi akan, dalgalanan, coşan mısralar lâzımdır.

Hâlbuki ilk mısra “Korkma, sönmez...” diye başlayan “İstiklâl Marşı”, inkılâplarıyla bütün dünyayı kendisine hayran eden milleti temsil etmez. Bu gaflettir, duygusuzluktur. Türk rönesansı ve Türk edebiyatı tarihi bunu kaydetmemeliydi.

“Şüheda fıskırarak toprağı sıksan şüheda” mısraındaki ruh çöküntüsü, ilkel insanlara mahsustur.

“Canı cananı bütün varımı alsın da Hüda /Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda” âdetta bir fukara duası gibidir.

“Al sancağın şafaklarda yüzmesi” hiçbir bedîî görüşe sığmaz. Ocak ve tütmek kelimeleri her şeyden mahrum yoksul bir devrin sembolüdür. Mağaralarda yaşayan ilk insanların hatırlatır.

İsmail Hami Danişmed ve Suphi Nuri de “İstiklâl Marş” hakkında menfi düşünenlerden. Danişmed, şairin eserleri içinde en güzellerinden sayılan “İstiklâl Marşı”nı Millî Hareket devrine has bir hizmet gibi görmek gerektiğini, bu güftedeki zihniyetin inkılâplarla ne kadar uyum sağlayabileceğinin tartışılabileceğini söyler. Suphi Nuri’ye göre her yönden kötü, istiklâlcî Türklere tercüman olmayan, “korkma” diye başlayarak inkılâpçı Türkiye’ye uymayan, uyutan, hiçbir vakit heyecan vermeyen “İstiklâl Marşı” bir an evvel ortadan kaldırılmalıdır.

Âkif’in vefatı üzerine *Cumhuriyet*, *Son Posta*, *Kurun*, *Açıksöz* gibi gazetelerde yazılan yazılarda heyecan dolu mısraları ihtiva eden

"Çanakkale Şehitlerine" ve emperyalizmden kurtulmanın sembolü olan İstiklâl Marşı şairliği ön plana çıkarılır. Abidin Daver, bu iki şiirle şairi âdeta tecil eder. *Cumhuriyet*'teki yazısında marşı öğretmenlik yaptığı okullarda ki Rum, Musevi kız-erkek öğrencilerin büyük bir heyecanla "İstiklâl Marşı" nı ezbere okuduklarını belirtir. Mehmed Âkif'in adını ilk kez Tevfik Fikret'le olan tartışmalarından duyan Refik Ahmet Sevengil'in şair hakkındaki ilk izlenimleri olumsuzdur. Zamanla Âkif'i ve şiirini tanıdıkça düşünceleri değişecektir. Bununla birlikte "bir eski zaman dervîşi gibi ilahî bir cezbeye tutulup içine kapanmış gözleriyle etrafta olup biteni görmeyen" Âkif'in artık devrini tamamladığı kanaatindedir. Halid Fahri Ozansoy da Sevengil gibi Âkif'i takdir etmekle birlikte şimdiki zamana hitap etmediği görüşündedir ve onun bir vatan şairinden ziyade bir ümmet şairi olabileceği kanaatindedir. "İstiklâl Marşı"nın herkes tarafından en beğenilen mısralar arasında yer alabileceğini düşündüğü "Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda / Şüheda fışkıracak toprağı sıksan şüheda!" mısralarını gösterir. Hüseyin Rahmi'nin nesirde yaptığını şiirde yapan Âkif'in ancak "halis sanati ve şairliği" değil "zanaat"i vardır der. (*Servet-i Fünun, Uyanış*, y. 46, c. 81/17, S. 2106-421, 31 İlkânun 1936).

Mehmed Âkif'ten farklı bir dünya görüşüne ve sanat anlayışına sahip Burhan Cahid Morkaya'nın görüşleri de şöyledir:

"Mehmed Âkif'in edebî mesleğine inanmış değilim. Hatta daha mektep sıralarında onun *Fikret*'le olan fikir düellosunu heyecanla takip ederken Âkif'i başında burma sarığı ile haşin ve inatçı bir medrese softası gibi görürdüm. *Fikret*'in o ince, fakat hançer gibi batıcı, ateş gibi yakıcı cevaplarını harıl harıl ezberlerken şahsını tanımadığım Fatih Kürsüsü'nde şairine karşı derin bir husumet duyduğumu da unutmuyorum.

Fakat 1914'ten bugüne kadar Türk edebiyatında cıvık ve cırlak sanat iddialarıyla çırpınıp duran şairlerimizin millî marşımıza mevzu olacak iki satırlık bir nazım çıkaramadıklarını gördükten sonra Safahat şairine karşı duyduğum o masum düşmanlıktan utandım.

Bu samimi hicap ile onu son günlerinde olsun ziyaret etmek, elini öpmek için Alemdağı'na kadar gittiğim zaman gördüğüm manzara beni bir kat daha mahcup etti. Çünkü millî marşımızın adı tarihe geçecek şairi orada millî ve resmî alâka ve şefakatlardan uzak, tesellisiz, sevgisiz hasretini çektiği yurdunun havasını kokluya kokluya hayata gözlerini kapamaya çalışıyordu." (Son Posta, 29 Birincikânun 1936).

Buraya kadar üzerinde durduğumuz örneklerden görüleceği üzere Âkif'i ve şiirini takdir edenler olduğu gibi onun şairliğini küçümseyenler ve fikirlerini yeni Türkiye'ye yakıştıramayanlar birer kutup teşkil etmektedir. Ancak bizi şaşırtan, Âkif'i Türkiye'ye dönüşünde ve vefatının hemen akabinde över gözükten, onun hakkını teslim eden bazı aydınların bir iki sene içinde fikirlerini değiştirmeleridir. Bunlara örnek verebileceğimiz isimlerden biri de Peyami Safa'dır. Peyami Safa, 23 Haziran 1936 tarihli *Cumhuriyet*'teki "Âkif'e Hasretimiz" başlıklı yazısında Âkif'i ve şiirini över:

"Yarıncı nesillerin Çanakkale'de ve Sakarya'da bir abide arayan gözleri, bu toprağın altında keşifsiz yatanların bir tek tesellisi olarak onun şiirini görecektir. Mehmed Âkif'siz Boğazlar müdafasının ve İstiklal Harbi'nin destanı bir vak' anıvisin kaleminden çıkan alelade ve kupkuru bir zabıt varakası hâlinde kalacaktı. O tarihlerde bütün Türk şairlerinin ne ile uğraştıklarını soracak olan yarına, Türk edebiyatı namına Mehmed Âkif'ten başka hangisi cevabı verebilecektir."

Yazar, aynı tavrını 28 İlkânun (Aralık) 1936 tarihli *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında da sürdürür. Âkif'in ölümü üzerine yazdığı yazıda; "Nâmîk Kemal ve Tevfik Fikret'ten sonra iki gündün beri Mehmed Âkif de yoktur. Vatan şiirinin bu üç büyük zirveli sıra dağları üstüne ölümün kara bulutu indi. Bütün ölçüleri ve haysiyetleriyle düşünürsek bugün Türk vatani şairisizdir." der. Türkiye'nin on sene içinde istiklâl şairini unuttuğundan yakınır. Ancak 1 İkinciteşrin 1937 tarihli *Cumhuriyet*'teki Âkif ve Ahmet Hâşim'in şiirini mukayese ettiği yazısında Âkif'in "birkaç mısra ve belki birkaç şiiri affedilmek şartıyla manzum konuşan bir

mahalle kahvesi hatibinden başka bir şey" olmadığını söyledikten sonra; "*Sakallı yok mu işin?.. Git, cehennem ol şuradan!.. gibi Karagöz gazetesi fıkralarını aruz vezniyle söylemekten başka, değil şiirle, alelâde bir güzel nesirle de alâkası olmayan sözler Âkif'in külliyyatını çok şişirmiştir.*" der. Şairin ölümünden sonra, satışından elde edilecek gelirle şaire bir mezar taşı yaptırmayı arzulayan üniversite gençliğinin broşür bastırmasına tepki duyar, Âkif'i skolaslıkla suçlar. Broşürü okunmaya değmez bulan Ataç ise Âkif'i mezar taşı olmadan bırakmanın yakışık olmayacağını da belirtir. Tartışmalara katılan Sabiha Zekeriyeye Sertel ise, eğer zamanında halkın içinde 'İslâmcılık' ve 'sofuluk' kuvvetliyse Âkif'in bunları ifade etmesi kadar doğal bir şey olamayacağına vurgu yapar. Bir diğer toplumsal gerçekçi-Marksist eğilimli yazar Sadri Ertem de Âkif'i kendi şartları ve kendi fikri içerisinde değerlendirmek gerektiğini, bu bağlamda aruzu güzel Türkçeyle konuşulur bir hâle getiren ve herkesin gecelerden, gölgeden bahsettiği bir zamanda bir idealin heyecanlı kahramanı olan Âkif'in başarısını teslim etmek gerektiğini ifade eder.

Tavrı değişen bir başka aydın Yusuf Ziya Ortaç'tır. 24 Haziran 1936 tarihli *Tan'*daki yazısında toplumumuzun "edebiyata hürmetsizliği"nden bahsederken "*Çanakkale ve Sakarya şairi Mehmed Âkif'i, on yıllık hasretten sonra vatana döndüğü zaman, kemiklerinden toprakları silkererek gelmiş meçhul bir asker gibi tanımadık!*" der ve kendi kendimize bu kadar hakarete esef duyar. *Yeni Adam* dergisinin 1937'de Âkif hakkında düzenlediği ankete verdiği cevaplarda Âkif'e milliyetçi ve halkçı bir şair denemeyeceğini, onun eserlerini okuyunca inkılâp Türkiye'sinin nelerden kurtulduğunu anladığımızı ifade ettikten sonra "*Âkif'in nazarında insan, yalnız Müslümandı, alt tarafı gavur... İnsana yalnız dinî ölçü ile kıymet veren bir adamdan insanî eserler nasıl bekleyebiliriz?*" diyerek eleştirilerini dile getirir.

Sırası gelmişken bu anketten ve bu ankete verilen cevaplardan bahsederek yazımı bitirmek istiyorum. *Yeni Adam* dergisi 1937 yı-

lında "Şair Mehmed Akif İçin Memleketin Fikir ve Edebiyat Adamları Ne Diyorlar?" başlıklı bir anket düzenler. Bu anketin soruları şunlardır:

✓ *Âkif milliyetçi bir şair midir, İslâmcı bir şair midir?*

✓ *Âkif bir sınıf şairi midir, yoksa halk şairi midir?*

✓ *Âkif'in Türk inkılâbına hizmeti var mıdır?*

✓ *Âkif'in edebiyata teknik bakımından hizmeti olmuş mudur?*

✓ *Âkif'in memleketten uzaklaşmasını nasıl izah edersiniz?*

✓ *Eserlerinde sosyal bir tez var mıdır?*

✓ *Âkif'in insanî olan tarafları var mıdır?*

Bu soruların hayli maksatlı olduğu kesin. Bu ankete Hâmîd, Peyami Safa, Şükufe Nihal, Sabiha Zekeriyeye Sertel, Tanpınar, Burhan Toprak, Burhan Belge, Yaşar Nabi, Sabahattin Ali, Falih Rıfki, Sadri Ertem, Nurettin Artam, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ataç gibi birçok tanınmış isim cevap verir. Peyami Safa ve Yusuf Ziya Ortaç bahsettiğimiz tutarsız tavırlarını sürdürürken Tanpınar, Âkif'in "İstiklâl Marşı"yla Türk inkılâp tarihine geçmekle en büyük hizmeti yerine getirdiğini belirtir; ancak doğal olarak kendininkinden çok başka olan şairliğini derinlikli bulmaz. Faruk Nafiz bu anketteki sorular yerine kendisi üç soru tespit eder. Buna göre bir şair, lisana, sanata ve memlekete hizmet etmişse vazifesini yapmış olarak kabul eder ve "*Onun büyüklüğünü boş kalan yerinden anlamak kolaydır.*" der. Ankete en radikal cevap verenlerden Şükufe Nihal, bütün sorulara olumsuz cevaplar verdikten sonra; "*Bence Âkif orijinal değil, lisanında yüksek ve nezih değil, millî inkılâbımıza baş çevirmiş, beşerî zekâyâ kültür seviyesi müsait olmayan bir insan. İsteyen, kendisine sanatkâr payesi verebilir.*" der. Hasan Basri Çantay gibi Âkif'in değerini takdir eden isimlerin başında ise Atsız gelir. Atsız'a göre, bir Osmanlı milliyetçisi olan Âkif'in Türkiye'yi Fas'tan, Mısır'dan ve İran'dan daha çok seviyordu. Onun nazarında Türklük ve

Müslümanlık birbirinden ayırlamaz. Âkif'i veya bir şairi mutlaka bir 'sınıf'a sokmaya çalışmak, komünistlerin marifetidir. 18 Mart törenlerinde Halkevleri'nde cumhuriyetin ve inkılâbın emanetçisi gençler tarafından şiirlerinin okunması Âkif'in değerini tespit eden en somut delillerdendir.

"Bugün memlekette boru öttürmeye kalkan bazı şairimsi kişiler, Kurtuluş Savaşı yıllarında İstanbul'da aşk ve fuhuş manzumeleri yazarken Âkif'in Anadolu'ya geçmiş olması başlı başına bir hizmet ve kıymet teşkil eder. Zaman zaman dâhilerin bile bayağılığa düştüğü teknik meseleler haricinde Âkif'in Türk edebiyatına teknik bakımdan hizmeti inkâr edilemez. Hissen, vicdanan ve fikren taraftar olmadığı şeyleri kabul eder gibi görünmek küçüklüğüne düşmeyen Âkif'in memleketten uzaklaşması pek yüksek seviyeli olmasıyla izah edilebilir. İnsanî tarafına, hırsız ve dalkavuk olmayışı yeterince delil oluşturmaktadır."

Özetle, *Sessiz Yaşadım* isimli kitapta geçen bu yazılar bize göstermektedir ki kimi aydınlarımız, şartlara göre pragmatik gayelerle tutarsız tavırlar içerisinde girerek gereksiz tartışmaların yapılmasına çanak tutmaktadır. Bu tartışmaların genelinde objektif olmak yerine belli fikir akımlarından (Türkçülük, Osmanlıcılık, İslâmcılık) hareket edilerek şairi mutlaka bilinen kalıpların içerisinde değerlendirmek arzusu yatmaktadır. Tabii bunun neticesinde İbanoğlu'nun da değindiği gibi Âkif'in karşısına Fikret, "İstiklâl Marşı"nın karşısına "Tarih-i Kadim" konulabilmektedir. Dolayısıyla Âkif Şarklı ve geri, Fikret Garp-lı ve ileri sıfatlarıyla anılmaktadır.

Bu kitapta geçen isim ve yazılar, bizi bir perspektifler galerisinde dolaştırıyor ve daha sağlıklı, daha objektif, daha bilimsel düşünen bir toplum için hangi aşamalardan geçmemiz gerektiğini gözler önüne seriyor.

Özlem Nemutlu*

Mehmed Âkif İnsan ve Medeniyet**

Sahip olduğu değerler cetvelinde Mehmed Âkif Ersoy, güçlüyken tevazu sahibi ve güçsüzken vakâr durabilmenin; anlık/günübürlük kaygılardan sıyrılabilmeyen tanımladığı hedefte yer alan adamdır. Kendinden öncükilerin taşıdığı değerler manzumesini, bir emanettâr bilinciyle devralan Âkif, yaşadığı toplumun tarihsel belleğinin tam da yenilenmeye ihtiyacı duyduğu bir zaman kesitinde, milletin iradesine kuvvetle nüfuz edebilmiş bir sanatkârdır. Erdoğan Erbay'ın geçen yıl yayımlanan kitabı *Mehmed Âkif İnsan ve Medeniyet*, bu minval üzere Âkif'e dair sıklıkla dillendirilen ve toplamda bir tanımlamayla söylemek gerekirse, anlamlı bir şeyin parçası olma

çabasının Âkif'e ait orijinal izlenimlerle yeniden dile getirildiği özgün bir çalışma olarak raflardaki yerini almıştır. Özellikle Erbay'ın şiir metinleri üzerine yaptığı okumalar, Âkif'in şiir dilinin imkânlarından güç alan üslûbunun temel dinamikleri olan, değer problemi, mesuliyet/sorumluluk ve medeniyet fikrinin arka planını aydınlatmaya yönelik olup şairin his dünyasındaki çözüme kavuşma ihtiyacı duyulan yaşadığı çağa mahsus programatik meseleler üzerine teklif ettiği düşüncelerin aydınlaştırılması amacına dönüktür.

Öncelikle Âkif'in sanat bilincini şekillendiren veya tetikleyen üst sorun, medeniyet fikridir. Bu fikir, özellikle Âkif'te Şark-Garp ola-

* Yrd. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

** Erdoğan Erbay, *Mehmed Âkif İnsan ve Medeniyet*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2011, 106 s.